

Lunds Universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVA21
VT13
Handledare: Martin Hall

Terroristen som slöt cirkeln

- Terrorismdiskurs i DN och Aftonbladet efter bombdådet i Stockholm
år 2010

Benjamin Tidå

Abstract

In this paper I examine the Swedish discourse on terrorism to be found in the Swedish newspapers Dagens Nyheter and Aftonbladet following the bombings in Stockholm 2010. The research question that the paper revolves around is: What discourse on terrorism was dominating Swedish media following the bombings in Stockholm 2010 and what discourse was the strongest challenger? Which are the discourses' nodal points and what are the main antagonisms to be found?

As is revealed within the terminology of my research question, I will use the work of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe to develop a method of analysis. I will identify one dominating discourse and one challenging discourse by constructing chains of equivalences. I will argue that both discourses have the same nodal points, "The Other" and "We", even though the different discourses put different meanings into these perceived political units. Hence, the sheer notion of the existence of a division between "Us" and "The Other" has a hegemonic position, while there is a lot of antagonism about what these units consists of. I will argue that there is a particularly strong antagonism around the position of Islam in the dominating discourse on terrorism.

Nyckelord: Terrorism, Diskursanalys, Den Andre, Vi, Islam

Antal ord: 9968

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Teori, Metod och Material.....	7
2.1 Diskurs och diskursanalys	7
2.2 Dagstidningar	12
2.3 Diskursers påverkan på uppsatsen.....	13
3 Analys	15
3.1 Terrorismdiskurser: De identifierade ekvivalenskedjorna	15
3.2 Nodalpunkten Den Andre (och det Vi som medföljer)	16
3.3 Den dominerande diskursen	18
3.4 Inomdiskursiv antagonism: Islam	21
3.5 Den utmanande diskursen	25
4 Slutsatser	28
5 Referenser	30

1. Inledning

Den 11 december 2010 sprängdes två bomber i Stockholms innerstad. Cirka 16.50 exploderade en bil som stod parkerad vid korsningen mellan Olof Palmes gata och Drottninggatan. Kort därefter sprängde en man vid namn Taimour Abdulwahab sig själv till döds på Bryggargatan vid korsningen mot Drottninggatan. Ungefär två timmar innan explosionerna hade Abdulwahab skickat ett brev till både Tidningarnas Telegrambyrå (TT) och Svensk Säkerhetspolis (Säpo) i vilket han skrev att det svenska folket skulle dö på grund av Sveriges militära närvaro i Afghanistan samt Lars Vilks teckningar av Profeten Muhammed som rondellhund. Ingen, förutom Abdulwahab själv, dog i explosionerna och endast två personer skadades lindrigt. Bombdådet rubricerades snabbt som ett terroristbrott, vilket innebar att Säpo tog över utredningen från Stockholmspolisen och trots att Abdulwahab inte tog med sig någon i döden så fylldes svensk media av nyheter om ”terroristdådet” och reportage om ”terroristen” och ”självordsbombaren” Taimour Abdulwahab.

Det är just den svenska medierapporteringen kring dådet som kommer behandlas i den här uppsatsen. Genom att utföra en diskursanalys av nyhetsrapporteringen i Sveriges två största dagstidningar, Dagens Nyheter (läses dagligen av 793100 personer) och Aftonbladet (läses dagligen av 811000 personer), syftar jag till att identifiera den dominerande terrorismdiskursen i Sverige vid tidpunkten för dådet. Fokus kommer att ligga på föreställningen om ”terroristen”, det vill säga vem som anses kunna vara terrorist. Den dominerande diskursens centrala komponenter ämnar identifieras, liksom om det går att finna några utmanande diskurser samt hur framträdande den diskursiva kampen i så fall är. Syftet med uppsatsen är alltså inte att förklara dådet. Det är varken en studie av själva dådet eller Taimour Abdulwahabs person eller åsikter. Jag har inga ambitioner att beskriva eller förklara Abdulwahabs motiv eller för den delen vad som generellt är drivkraften för det vi kallar terrorism. Inte heller är jag intresserad av att definiera vad terrorism är och ta ställning till huruvida bombdådet i Stockholm bör placeras under denna kategori. Utgångspunkten är att en sådan diskussion är förhållandevis fruktlös då den mening som tillfaller ett begrepp är under ständig förändring och skiljer sig i både tid och rum. Samtidigt är inte språket en neutral avbildning av en objektiv verklighet, det vill säga vår förståelse av en händelse beror på den diskurs som vi har tillgång till och som formar vår verklighetsuppfattning (detta kommer att diskuteras närmre i avsnittet nedan om diskursanalys). Därmed kan terrorism inte sägas

existera utan att en händelse först tolkats som terrorism genom att den filtrerats genom en specifik diskurs. Olika människor med olika erfarenheter, värderingar, åsikter och verklighetsuppfattningar kommer att definiera vad som är terrorism på olika sätt, vilket kan exemplifieras med uttrycket ”den enes terrorist är den andres frihetskämpe” (Townshend, 2002, ss.5), vars giltighet styrks av att de båda mottagarna av Nobels Fredspris, Yassir Arafat och Nelson Mandela, under en lång tid av sina liv betraktades som terrorister. Möjligtvis skulle det ändå vara till nytta att konstruera en definition av terrorism kring vilken det råder konsensus, för att göra diskussioner och debatter kring terrorism tydligare. Som Alexander Spencer (2010, ss.1) nämner i sin bok *The Tabloid Terrorist* har det gjorts många försök att konstruera en sådan definition men ingen har fått genomslag. Detta betyder inte att terrorism inte existerar. Det finns uppenbarligen händelser och dåd som det råder konsensus kring kan definieras som terrorism, exempelvis 9/11 och för den delen även bombdåden i Stockholm. När det kommer till terrorism verkar det, som Spencer skriver, som att man känner igen det när man ser det. Att händelser definieras som terrorism får dessutom specifika och högst verkliga konsekvenser. En hotbild konstrueras som skiljer sig från den hotbild som skulle konstruerats om dådet definierats annorlunda, vilket exempelvis går att urskilja i den stora uppmärksamhet som bombdådet i Stockholm fick, eller att dådet utreddes på ett specifikt sätt då det definierades som terrorismbrott och därmed föll under Säpos ansvar istället för Stockholmspolisens. Detta är varför det är intressantare att ta en empirisk utgångspunkt och analysera diskursen kring ett dåd som faktiskt definierats som terrorism, istället för att teoretiskt försöka konstruera en terrorismdefinition och arbeta utifrån den. Det ger möjligheten att förstå hur vi upplever och tolkar faktiska händelser, faktiska terrordåd, och varför vi tolkar dem som vi gör.

Frågeställningen som uppsatsen konstrueras runt är: Vilken var den dominerande terrorismdiskursen i svensk media efter bombdådet i Stockholm 2010 och vilken diskurs var dess främsta utmanare? Vilka är diskursernas nodalpunkter och vilka är de mest framträdande antagonismerna?

Jag kommer att börja uppsatsen med att diskutera begreppet diskurs och metoden diskursanalys för att klargöra de premisser på vilka den här uppsatsen skrivs och hur jag kommer fram till mina resultat. Själva analysen av materialet kommer sedan att göras. Jag kommer att argumentera för att det går att finna två diskurser, en dominerande och en utmanande, vilka har ett antagonistiskt förhållande till varandra. Båda centreras dock runt samma nodalpunkter, en uppdelning mellan ett ”Vi” och ett ”Den Andre”. Vidare finns det en

tydlig inomdiskursiv antagonism i den dominerande diskursen angående kopplingen mellan islam och terrorism.

2. Teori, Metod och Material

2.1 Diskurs och diskursanalys

Begreppet diskurs används på olika sätt i olika sammanhang, liksom diskursanalyser kan se ut på olika sätt i olika sammanhang. Därför är det på sin plats att jag förklarar vad jag menar med begreppet diskurs samt klarlägger hur min diskursanalys kommer att utformas innan jag börjar presentera den. Förenklat skulle man kunna säga att diskurs kan ses som ett meningssystem. När man talar om diskurser kan det vara av hjälp att tänka sig verkligheten som två delar, den materiella verkligheten och den sociala verkligheten, vilka vävs samman diskursivt. Med den materiella verkligheten menar jag själva den rent fysiska existensen av någonting, vilken är oberoende av våra föreställningar. Det kan både vara sådant som inte skapas av människan, exempelvis en sten, ett träd, en vindpust eller våra kroppar, men det kan också vara sådant som människor skapat, exempelvis ett hus, en bil eller en mur. Även händelser, exempelvis en sten som faller eller att en bil körs på motorvägen, har en materiell aspekt. I fallet med bombdådet är själva den fysiska existensen av Taimour Abdulwahabs kropp en del av den materiella verkligheten, liksom den fysiska existensen av hans bomber och explosionerna han orsakade. Alla dessa saker saknar dock inneboende mening. Den sociala verkligheten är den förståelse som vi skapar av världen och som får konsekvenser i form av föreställningar, idéer, ideologier, händelser, praktiker, institutioner med mera. Det är att som Abdulwahab använda sin kropp till att bygga bomber och fästa dem vid sig själv och därmed använda sin kropp som ett vapen. Det är att Abdulwahabs agerande anses vara terrorism, att Abdulwahab själv anses vara terrorist och att Säpo därmed utreder händelsen istället för Stockholmspolisen. Utan den sociala verkligheten saknar den materiella verkligheten mening och reduceras till ingenting, eller ett "existerande ingenting", om man ska använda Ernesto Laclaus och Lilian Zacs (1994, ss.11-37) begrepp och bygga på den diskussion de för i sitt kapitel i Laclaus antologi *The Making of Political Identities*. De diskuterar visserligen identitetsbildning, men resonemanget går att använda även om man vidgar perspektivet från att förklara identitetsskapande till meningsbildning generellt genom att man byter ut det Laclau och Zac kallar "objektet" mot vad jag har benämnt materiell verklighet och "subjektet" mot social verklighet. De argumenterar för att subjekt och objekt står i vad som kan tyckas vara motsatsförhållande till varandra, eftersom ett subjekt är fritt och autonomt medan ett objekt är determinerat. De menar att objektet är hegemoniskt

eftersom objektets agerande ses som naturligt och oundvikligt, det är med andra ord objektivt. Objektets hegemoniska status tar sig ytterst uttryck i att subjektet inte kan vara hegemoniskt om inte dess subjektivitet (frihet och autonomi) ses som objektiv. Samtidigt går det inte att reducera något till enbart objekt eftersom objekt enbart är yta. Någonting (subjektivt) måste konstituera det objektiva och ge det dess mening, annars kan det omöjligt förstås och det objektiva reduceras till ett existerande ingenting.

Med andra ord finns ett ömsesidigt beroendeförhållande mellan den materiella- och den sociala verkligheten. Den materiella verkligheten saknar mening utan den sociala verkligheten, men utan den materiella verkligheten finns ingenting att fästa mening vid, det vill säga den sociala verkligheten kan inte existera utan den materiella. Diskursanalys handlar alltså inte om att förneka att det finns en verklighet, och jag förnekar inte att det som vi kallar terrorism är verkligt. Tvärtom är terrorismens verkliga existens en förutsättning för att den här uppsatsen ska kunna skrivas. Om inte terrorism existerat hade det inte gått att analysera vad som utgör vår föreställning av terrorism och varför just bombdåden i Stockholm gavs det epitetet. Däremot bestrider diskursanalysen att den sociala verkligheten är objektiv, det vill säga att mening är naturligt inbyggt i den materiella verkligheten. Det gäller även för det vi kallar terrorism vilket leder till den här uppsatsens relevans. Istället antas att verkligheten konstrueras och att den därmed kan förstås på olika sätt. Exemplet ovan att en persons frihetskämpe är en annans terrorist är ett utmärkt exempel på det. Ett diskursanalytiskt förhållningssätt problematiserar alltså den verklighetens naturalisering

Men ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt är inte bara ett problematiserande av att verkligheten är objektiv och naturlig, utan den erbjuder även en lösning på problemet: Om verklighetens beskaffenhet inte är naturlig hur uppstår den då? Svaret är att den måste vara skapad, och en diskursanalytiker skulle argumentera för att den är skapad diskursivt. Det är genom diskurser som den materiella verkligheten även blir social verklighet, och vice versa. Det är genom diskurser som den materiella verkligheten får mening. Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2001, ss.108) beskriver förhållandet mellan materiell verklighet, social verklighet och diskurser väldigt bra när de skriver (parenteserna är egna tillägg):

”En jordbävning eller en fallande tegelsten är händelser som med säkerhet existerar i den bemärkelsen att de inträffar här och nu och oberoende av min vilja (materiell verklighet). Men huruvida dess specificitet som objekt är konstruerad som ’naturliga fenomen’ eller ’uttryck för Guds vrede’

(social verklighet) beror på hur diskursfältet är konstruerat” (Översättning: Neumann, 2003, ss.60) ¹.

Det gemensamma beroendeförhållandet mellan den materiella- och sociala verkligheten innebär att båda delarna av verkligheten enbart kan sägas utgöra vår verklighet då de vävs samman till en helhet och eftersom detta görs diskursivt är det rimligt att säga att allting är diskursivt. Det innebär att diskurser måste vara mer än enbart är ett meningssystem av mental karaktär. Om verkligheten har en materiell del och verkligheten består av diskurser måste diskurser därmed även ha en materiell karaktär. Precis som Laclau och Mouffe (2001, ss.108) skriver så har enbart idén om byggnadsblock aldrig konstruerat en byggnad. På samma sätt har aldrig enbart idén om terrorism utfört ett terrordåd. I den här uppsatsen kommer dock enbart den svenska terrorismdiskursens lingvistiska karaktär undersökas. Detta är enbart av praktiska skäl. För att kunna skriva uppsatsen har jag varit tvungen att göra avgränsningar. Det hade varit intressant att även undersöka svensk terrorismdiskurs mer materiella karaktär i form av exempelvis det praktiska antiterrorismarbetet. Men det får bli ett framtida projekt, antingen för mig själv eller för någon som hinner före mig.

I stycket ovan har jag argumenterat för att verkligheten kan ses som uppdelad i materiell verklighet och social verklighet, vilka är i ett beroendeförhållande till varandra genom att den materiella verkligheten reduceras till ett existerande ingenting utan den sociala verkligheten, medan den sociala verkligheten omöjliggörs utan tillgång till en materiell verklighet. Jag har vidare föreslagit att dessa två komponenter vävs samman med hjälp av diskurser. Vad som kvarstår är dock att formulera en teori som förklarar hur diskurser är utformade, vad de får för konsekvenser för det mänskliga handlandet och hur man kan undersöka dem. Diskursanalys lägger stor tonvikt vid språket och dess konstitutiva roll, vilket gör det naturligt att Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips (2005, ss.31-65) använder lingvisten Ferdinand de Saussures fisknätsmetafor när de beskriver hur Laclau och Mouffe föreställer sig en diskurs. Saussure menade att ord och uttryck får sina betydelser i förhållande till andra ord och uttryck. Ett meningssystem som kan liknas vid ett fisknät byggs därmed upp i vilket de olika orden är fisknätets knytpunkter. Ordet hund får till exempel sin betydelse genom att det sätts i positivt förhållande till exempelvis orden djur, päls, skall och så vidare, samtidigt som det sätts i negativt förhållande till en rad andra ord exempelvis människa, katt med flera. Ett specifikt sådant fisknät kan i sin helhet ses som en diskurs.

¹ Originaltext: ”An earthquake or the falling brick is an event that certainly exists, in the sense that it occurs here and now, independently of my will. But whether their specificity as objects is constructed in terms of ‘natural phenomena’ or ‘expressions of the wrath of God’, depends upon the structuring of a discursive field,”

Laclau och Mouffes (2001, ss.93-145) begrepp ”ekvivalenskedja” innebär något liknande ett sådant fisknät. En ekvivalenskedja sammankopplar olika ”tecken”, vilket är ett begrepp som bör användas snarare än ord när man talar om diskurser. Saussure var, som nämnts, lingvist och fokuserade därmed enbart på språket (ord). Men om man reducerar diskurser till enbart språk förnekas diskursernas materialitet. Begreppet tecken innefattar däremot allt som fyller världen med mening: ord, idéer, praktiker, händelser, institutioner med mera. Ekvivalenskedjor är helt enkelt en kedja av tecken, vilken döljer de olika tecknens olikhet genom att de alla kopplas samman med någonting gemensamt, någonting som diskursen kan centreras kring, vad Laclau och Mouffe (2001, ss.112) kallar för ”nodalpunkt”.

Trots vikten av att inte ignorera materialiteten i diskurser vill jag påpeka att språket ändå är centralt i all diskursanalys då även icke-språkliga delar av en diskurs, exempelvis praktiskt antiterrorismarbete, med nödvändighet måste analyseras språkligt. Det går inte att göra en analys utan att formulera analysen i antingen skrift eller i tal. Varje diskursanalys innebär därmed att transformera sin analysenhet till text. Då jag har avgränsat mitt material till dagstidningar har jag dock inte behövt göra den transformeringen, vilket jag hade behövt om jag exempelvis analyserat det praktiska anti-terrorismarbetet. Det förenklar uppsatsarbetet med att identifiera hur en viss förståelse byggs upp genom att diskurser formuleras på ett visst sätt, det som Laclau och Mouffe (2001, ss.93-145) kallar ”artikulation”. Det är genom en diskurs artikulation som det går att identifiera diskursens uppbyggnad, vilka dess komponenter är, liksom vilken mening som diskursen skapar. En annan skillnad mellan diskurser och Saussures ”fisknät” är att tecknens förhållande till varandra inte är fixerade i en diskurs, utan att de kan byta plats (det vill säga de skiftar betydelse genom att hamna i förhållande till andra tecken), de kan försvinna ur diskursen och det kan även läggas till nya tecken. Ekvivalenskedjor bidrar till att öka stabiliteten i ett teckens mening eftersom tecken enbart får sin mening i relation till andra tecken, men dess mening fixeras aldrig helt. För att använda samma exempel som jag tidigare använde när jag introducerade Saussures fisknätsmetafor får tecknet hund sin mening genom att det sammankopplas med de andra tecknen päls och skall, samt vad som skulle kunna ses som nodalpunkten djur. Det betyder dock inte att denna mening är fixerad. Om man sammankopplar hund med andra tecken såsom ”kött” och ”mat” får hund en annan betydelse, vilket exemplifieras av att man faktiskt äter hund i exempelvis Kina. Laclau och Mouffe (2001, ss.93-145) menar att det finns tecken vars mening är särskilt instabila, dessa tecken kallar dem för ”flytande signifikanter”. Jag vill argumentera för att även terrorism är en flytande signifikant. Trots allt skriver Spencer (2010, ss.1) att terrorismstudier är mest känt för att kanske vara det enda ämne som inte kan definiera

det som de säger sig studera. När man läser Charles Townshends (2002) bok *Terrorism: A Very Short Introduction* ser man tydligt hur omstridd betydelsen av begreppet terrorism är och det är lätt att förstå vad Spencer syftar på. I Townshends korta introduktion får man reda på att terrorism kan vara religiöst motiverat liksom politiskt, det kan utföras av grupper på den politiska vänsterkanten liksom på högerkanten, det har som mål att fylla ett samhälle med rädsla samtidigt som man vill vinna anhängare, det kan vara attacker som syftar till att skörda så många civila offer som möjligt liksom en avrättning av en person i en central politisk position, terroristorganisationerna kan både vara gräsrotsrörelser utan uppbackning av någon större finansiär liksom de kan vara statsfinansierade och de kan både vara lösa nätverk liksom strikt hierarkiska och militära strukturer. Att tecknet terrorisms mening är så instabilt gör att det är ett ämne vars diskursiva konstruering kan förväntas vara väldigt komplext, och därmed även extra intressant att utföra en diskursanalys på. Dessutom ökar det studiens relevans då ett begrepp vars mening är omstritt kan förväntas debatteras flitigt, vilket också har varit fallet inte bara i Sverige utan även i hela världen, särskilt efter 9/11.

Diskursers flexibilitet öppnar för diskursiv kamp. Laclau och Mouffe (2001, ss.93-145) benämner det som ”antagonism”. Antagonism kan ses som en konsekvens av att det alltid finns tecken som står utanför diskursen och påminner om att ifall de inkorporerats i diskursen hade den förändrats och därmed också fått en annan mening. De utomdiskursiva tecknen påminner om möjligheten för verkligheten att se annorlunda ut, även om möjligheten ter sig mer eller mindre rimlig beroende på hur stark diskursen är. Ju starkare diskurs desto mindre tydlig är antagonismen och vice versa. Laclau och Mouffe använder Antonio Gramscis hegemonibegrepp för att beskriva något med så pass stark ställning att det inte ifrågasätts. I uppsatsens analysavsnitt kommer jag argumentera för att den svenska terrorismdiskursen efter bombdådet i Stockholm är ett bra exempel både på hur tydlig antagonismen kan vara och hur antagonism ibland kan te sig orimlig på grund av ett teckens starka ställning. Den diskurs som tar sig starkast ur antagonismen är den diskurs som med stor sannolikhet kommer ha makten att styra den politiska utvecklingen. Diskurser skapar möjligheter för vissa beslut, vissa händelser och vissa praktiker och minskar möjligheterna för andra. Diskurser skapar vad jag skulle vilja kallas möjlighetsrum, vilka upprätthålls på olika sätt, exempelvis genom normer som att det är fel att döda eller genom ett lagförslag som förbjuder folk att döda. Trots att den diskursiva makten på så sätt är stor, ska det dock påpekas att diskurser knappast är tvingande. En människa kan välja att döda någon trots att det finns en dominerande diskurs i samhället vilken konstruerar en sådan handling som både moraliskt förkastlig och olaglig, exempelvis skulle en människa kunna välja att genom en mer marginell hämnddiskurs göra handlingen

rationell. En människa kan alltså bortse från den dominerande diskursen och se världen ur en mer marginell diskurs, det är delvis detta som möjliggör antagonism. Om ingen människa hade upplevt världen ur en marginell diskurs hade det inte funnits någon som artikulerat utmaningar mot den dominerande diskursen. Förutom att diskurser inte är tvingande genom att det finns olika diskurser att se världen ur, är de dessutom inte tvingande på grund av att diskurser inte är enhetliga. Tecknen i en ekvivalenskedja hänger samman men har inte samma betydelser, vilket öppnar för att diskurser inte tvunget determinerar personers handlingar utan snarare öppnar upp möjligheter för vissa och stänger möjligheter för andra. Spencer (2010, ss.78-82; 126) anammar en sådan syn på diskurser i sin bok. Exempelvis skriver han att terrorister ofta anses onda och ociviliserade. Detta determinerar inte vilka exakta anti-terrorispolicies som stater adopterar men det stänger till exempel möjligheten för förhandlingar med terrorister, eftersom det inte anses lönt att försöka förhandla med någon som varken anses ha den politiska viljan eller den intellektuella förmågan.

2.2 Dagstidningar

Valet att analysera media snarare än exempelvis politikens uttalanden, offentliga utredningar eller anti-terrorismlagstiftning grundar sig på att jag vill undvika att se diskurser som konstruerade av en politisk elit. John Mearsheimer har kritiserat diskursanalys för att ha en sådan ”top-down”-syn på hur diskurser skapas (Neumann, 2003, ss.63-64). Att tala om dominerande verklighetsbeskrivningar och hur de påverkar hur vi talar, tänker och handlar ter sig ofta abstrakt och det är lätt att vilja göra det hela mer påtagligt genom att ge diskursen en tydlig startpunkt. Att finna en aktör i maktposition som har ett tydligt realpolitiskt syfte med att skapa en (falsk) föreställning, Ett exempel skulle kunna vara att dra slutsatsen att George W. Bush beskrev Saddam Hussein som en terrorist med massförstörelsevapen eftersom han ville åt oljan i Irak. Vad man dock måste ha i åtanke är att även personer i maktposition är påverkade av dominerande diskurser som möjliggör och begränsar hur de talar, tänker, handlar och därmed även vilken politik de kan föra och förmedla. Det är denna dominerande diskurs jag vill komma åt och jag tror att man gör det bäst genom att analysera nyhetsrapportering i mainstreammedia, gärna i form av dagstidningar, eftersom dagstidningar har uppgiften att på ett sakligt och objektivt sätt beskriva aktuella händelser. Det ska dock tilläggas att både DN och Aftonbladet i alla fall på ledarsidorna har en tydlig politisk tillhörighet. Därför är det bra för analysen att DN är oberoende liberal medan Aftonbladet socialdemokratisk. Att tidningarna tillhör olika politiska läger gör att de bör balansera

varandra och att min övergripande uppfattning om terrorismdiskursen inte bör bli skev och missvisande. Vilken diskurs som dominerar nyhetsrapporteringen i dagstidningar bör därmed vara en bra indikator för vilken som är dominerande i samhället överlag och DN och Aftonbladet är de tidningar som läses av flest personer i Sverige. DN skriver själva på sin hemsida (2013) att de har som publicistisk målsättning att de ska ”ge läsarna den orientering, kunskap och förståelse de behöver”, men även att de ska ”sätta agendan för det politiska, offentliga och kulturella samtalet”. Mitt analysmaterial består av ledare, krönikor, debattartiklar, nyhetsartiklar, reportage och insändare. Allting i tidningarna som på något sätt behandlade bombdådet. Jag började leta material i tidningarna från och med den 12 december 2010, dagen efter dådet, och fortsatte tills rapporteringen slutade. För Aftonbladet innebar det den 9 januari 2011 och för DN den 11 januari 2011. Dessutom behandlades dådet i DN på dess årsdag den 11 december 2011. Jag kommer genomgående att citera mitt material för att illustrera och stärka mitt teoretiska resonemang, samt öka uppsatsens transparens. Det ska dock poängteras att det inte är utifrån dessa enskilda citat som jag har dragit mina slutsatser, utan från helhetsintrycket som jag har fått av mitt material. Av praktiska skäl kan jag inte presentera alla dessa (över 200) artiklar, reportage, ledare, debattartiklar, krönikor och insändare i den här uppsatsen. Den intresserade hänvisas till Lunds Universitetsbiblioteks arkiv där alla tidningsnummer jag använt som underlag i analysen finns i mikrofilmsformat.

2.3 Diskursers påverkan på uppsatsen

Innan jag påbörjar själva analysen vill jag kort diskutera relevansen i de slutsatser som kommer att dras i uppsatsen med tanke på att jag i avsnitt 2.1 har argumenterat för att föreställningar om verkligheten skapas diskursivt och därmed inte är objektiva. Detta gäller då självklart även den kunskap jag i denna uppsats ämnar finna om föreställningar kring vad terrorism är (mina föreställningar om terrorismföreställningar om man så vill). Jag förnekar inte att resultaten i uppsatsen är subjektiva. Journalister skriver med påverkan av den diskurs de har tillgång till, dagstidningsläsaren tar del av innehållet genom de diskurser som denne har tillgång till, och inte heller jag befinner mig i ett diskursivt vakuum utan analyserar mitt material och skriver denna uppsats utifrån de diskurser som jag har tillgång till. En del av meningen med avsnitt 2.1 och 2.2. är just att presentera vilka diskurser som jag bygger uppsatsen på. Vilka begrepp jag använder, på vilket sätt jag angriper mitt material, vad jag har för föreställningar om forskningen jag bedriver och vilka sorters slutsatser som jag vill, och anser mig kunna, dra. Detta gör dock inte mina slutsatser irrelevanta eller för den delen

inkorrekta. Om slutsatsers relevans vilar på i vilken grad de är objektivt sanna, är det högst osäkert om det går att säga att det går att dra några relevanta slutsatser om någonting (om det resonemang som jag fört i avsnitt 2.1 stämmer är det en omöjlighet). Istället menar jag att mina slutsatsers relevans kommer från att de bygger på ett logiskt och sammanhängande teoretiskt resonemang kring mitt material, vilket jag kommer att redovisa så tydligt som möjligt. Huruvida mina slutsatser är korrekta eller inte, lämnar jag dock till läsaren att avgöra.

3 Analys

3.1 Terrorismdiskurser: De identifierade ekvivalenskedjorna

Vid analys av materialet finner jag två olika terrorismdiskurser, vilka illustreras med hjälp av ekvivalenskedjor. De olika diskurserna har olika ställning i rapporteringen och diskussionen kring Abdulwahads dåd och terrorism i allmänhet. I enlighet med detta har jag valt att benämna de två diskurserna som: Den dominerande diskursen och Den utmanande diskursen. De namn som jag har givit diskurserna speglar min bedömning av deras ställning. Den dominerande diskursen är den diskurs som tar överlägset mest plats och dominerar rapporteringen och diskussionen. Den utmanande diskursen går att urskilja i ett mindre antal krönikor, debattartiklar och ledare av vilka några är uttalat kritiska mot den dominerande rapporteringen, medan några ger uttryck för den utmanande diskursen utan att artikulera det som kritik mot den dominerande. Dessa två diskurser har dock ett tydligt antagonistiskt förhållande, och även om ingen uttryckligen talar om diskurser så visas det ändå ofta upp en förvånande stor diskursiv medvetenhet. Den dominerande diskursen har även en påtaglig inomdiskursiv antagonism angående vilken roll som islam ska ges i terrorismdiskursen. Detta illustreras nedan i konstruktionen av ekvivalenskedjan av att islam är satt inom parantes.

Trots deras olikheter har diskurserna en sak gemensamt och det är att de centreras runt samma nodalpunkt: "Den Andre". Terroristen anses inte i någon diskurs vara del av "Vår" politiska gemenskap, terroristen är inte en av "Oss". Detta innebär att i konstruktionen av terrorism och terroristen konstrueras samtidigt denna politiska gemenskap, detta "Vi". Detta Vi blir därmed indirekt en annan nodalpunkt i terrorismdiskursen, då artikuleringen av en terrorismdiskurs också innebär en artikulering av en annan diskurs, en artikulering av en "Vår politiska gemenskap"-diskurs, en artikulering av ett Vi. Det är inte ovanligt att Abdulwahab, och terrorister i allmänhet, beskrivs genom vad de anses vara emot och vad det anses vara som de attackerar. Det vill säga vilken anledning som man föreställer sig att de tycker sig anse ha för att utföra ett terrorattentat mot Oss. Därmed har jag också konstruerat ekvivalenskedjor för att beskriva vilket Vi som varje terrorismdiskurs skapar/reproducerar. De ekvivalenskedjor som jag har identifierat ser ut som följer:

* Den dominerande diskursen: Terrorism – Extremism – (Islam) – Irrationalitet – Ondska – Antidemokrati.

Vi – Sverige - Väst - Demokrati – Yttrandefrihet – Religionsfrihet – Öppenhet – Tolerans

* Den utmanande diskursen: Terrorism – Islam – Icke-västerländsk - Politisk

Vi – Sverige – USA – Väst - Krigsförande – Intolerans - Islamofobi

3.2 Nodalpunkten Den Andre (och det Vi som medföljer)

”Vi ska vara klara över vad som händer när en självmordsbombare kliver in i det svenska folkhemmet. Han utmanar allt det som jag vill beskriva Sverige med”. Citatet är från Sveriges statsminister Fredrik Reinfeldts jultal och är taget ifrån en ledare skriven av DN:s skribent Gunnar Jonsson den 21 december 2010. I det här citatet är det tydligt att terroristen ses som den Andre. För Reinfeldt är Abdulwahab inte del av den politiska gemenskap som han föreställer sig, vilket i det här fallet är ”Sverige” och ”det svenska folkhemmet”. Abdulwahab är en inkräktare, han ”kliver in” i gemenskapen Sverige där han inte hör hemma. Ett annat tydligt exempel på hur Abdulwahab och terrorister i allmänhet placeras utanför Vår politiska gemenskap är när Lars Vilks citeras i DN den 14 december 2010. Han kommenterar Abdulwahabs dåd, och att Abdulwahab hänvisade till hans teckningar av Profeten Muhammed som anledning till att han utförde dådet, genom att säga att ”terroristerna ska inte få tala om för oss hur vi ska ha det”. Budskapet är tydligt. Abdulwahab, och andra terrorister, är inte en del av Oss och är därför inte i en position som ger honom/dem legitimitet att påverka Vårt samhälle, i det här fallet ifall det ska vara tillåtet att avbilda Profeten Muhammed som rondellhund eller ej. Motsättningen mellan Den Andre och Vi går som en röd tråd genom nyhetsrapporteringen och terrorismdiskussionen. Det ämne som ges störst utrymme är sökandet efter en förklaring till varför Abdulwahab genomförde dådet och varför terrorister i allmänhet genomför terrordåd. Svaret på frågan söks genomgående i beskrivningar av vem Abdulwahab var/vem som är terrorister och vad och vem det var som var föremål för Abdulwahabs attack/vad och vem som terrorister attackerar. Därmed ställs terroristen och den han attackerar i ett motsatsförhållande till varandra och då svaret på frågan vem som är föremål för Abdulwahabs och andra terroristers potentiella attacker alltid är Vi, utesluts terroristen per automatik ur Vår politiska gemenskap och placeras därmed inom Vår föreställning av Den Andre. Terrorismdiskurser stärker och befäster Vår politiska gemenskap inte bara genom att exemplifiera vad Vi inte är, utan också genom att visa att Den Andre är

hotfull. Den Andre är terrorist och terrorister attackerar Oss, vilket dels hotar livet på människor inom Vår politiska gemenskap, men framförallt livet på Vår politiska gemenskap i sig. Detta får som konsekvens att det i diskussionen kring hur terrorism ska stoppas och hur man ska undvika fler dåd liknande det som Abdulwahab utförde, ligger fokus på vad som bäst skyddar Oss som kollektiv och politisk gemenskap snarare än livet på individer inom gemenskapen. Detta exemplifieras av att DN snarast lugnande förkunnar i en artikel den 16 december 2010 att: ”Trots lördagens aktion bedömer Säpo att våldsbejakande islamistisk terrorism inte utgör något hot mot samhällsskicket i Sverige, utan mer mot enskilda personer och grupper”.

Slutsatsen att Den Andre, och därmed även indirekt Vi, är nodalpunkter i svensk terrorismdiskurs kan förstås genom vad Laclau och Mouffe skriver om ”samhället” i *Hegemony and Socialist Strategy* (2001, s.111). De skriver att samhället som en naturlig och stängd enhet är en omöjlighet på grund av de anledningarna som jag har redovisat för i avsnitt 2.1. Verkligheten är diskursivt konstruerad och det gäller därmed även samhället, samhället är aldrig en naturlig enhet. Vad de säger är att Vår politiska gemenskap inte är naturlig utan konstrueras, Vi är under ständig konstruktion. Denna konstanta konstruering gör att samhället aldrig totalt fixeras.

Att upprätthålla föreställningen av att den politiska gemenskapen överhuvudtaget existerar bör därmed kräva minst lika stor diskursiv aktivitet som föreställningen av hur den politiska gemenskapen ser ut. Föreställningen att den politiska gemenskapen existerar är dessutom en förutsättning för att gemenskapen ska kunna fyllas med innehåll. Att gemenskapens existens befästs är också just vad som blir effekten av att Den Andre är nodalpunkt i båda identifierade terrorismdiskurser. Föreställningen att Vi har en sluten gemenskap stärks och kan sägas ha en hegemonisk ställning då den inte ifrågasätts utan ses stå i ett naturligt motsatsförhållande till Den Andre. Samtidigt finns det dock en, ofta väldigt tydlig, antagonism kring vilken mening Den Andre och Vi innefattar, vilket visar sig i både antagonism mellan diskurser (den dominerande och den utmanande) och som inomdiskursiv antagonism (islams position i den dominerande diskursen). Det är alltså en komplex bild som uppstår, i vilken de identifierade nodalpunkternas existens har en hegemonisk ställning samtidigt som det finns en tydlig antagonism kring vad som är dess innehåll.

Trots nodalpunkternas hegemoniska ställning ifrågasätts dock det naturliga i Vår politiska gemenskap och beskrivningen av Abdulwahab som Den Andre vid ett tillfälle. Detta är i Johannes Anyurus essä på Aftonbladets kultursidor den 9 januari 2011 döpt *Broderskap med en självmordsbombare*, i vilken han i egenskap av ett antal självupplevda identiteter

såsom svensk, europé, muslim och människa hänvisar till både läsaren och Abdulwahab som sin ”broder”. Anyuru visar i essän upp en stor diskursiv medvetenhet och när han skriver att: ”Ett land är ingenting annat än en öppning i en cirkel som vi alla låtsas är en hel cirkel”, reciterar han i princip Laclau och Mouffes teori att samhället som naturlig enhet och stängd gemenskap är en omöjlighet. Det socialas diskursiva konstruktion möjliggör hela tiden att den politiska gemenskapen kan förändras, personer kan inkluderas och exkluderas, där är alltid en öppning i cirkeln. Vidare skriver han att han vill leva i ett samhälle som tar ansvar för vad som händer i det, som genom öppningen släpper in Abdulwahad och andra potentiella terrorister:

”Jag går genom min bror och tänker: det som skedde på en gata i Stockholm var en europeisk handling, den är vår att förstå tillsammans som en handling utförd av en europé, annars är Europa fortfarande lika fasansfullt som det en gång var, eller är på väg att bli det. Det var vår bror som dog”

Anyurus text kommer inte behandlas vidare då den inte kan sägas ingå i en betydande diskurs, vilket exemplifieras av att han var den enda som skrev om det här, den enda som ifrågasatte nodalpunkternas hegemoniska ställning. Essän bedömdes uppenbarligen inte heller vara av speciellt stor samhällelig vikt då den aldrig kommenterades. Den är dock ett gott exempel på att även det hegemoniska aldrig är totalt fixerat.

Nu har jag diskuterat de identifierade nodalpunkterna, Den Andre och Vi. Men vad är deras innehåll och vilka är deras antagonismer? Jag kommer svara på den frågan genom att börja beskriva den dominerande diskursen.

3.3 Den dominerande diskursen

”Vi är stolta över vårt öppna och demokratiska samhälle, vi kan uttrycka och röra oss fritt, vi tycker att alla religioner ska respekteras och tolereras. Vad terroristen är ute efter är att spränga sönder alla dessa grundvärderingar, för att han hatar dem”. Citatet är åter från Gunnar Jonssons ledare i DN den 21 december 2010. Det är ett väldigt tydligt exempel på hur terrorism ofta beskrivs genom det som antas vara föremål för attacken, det vill säga Vår politiska gemenskap. I det här fallet är det tydligt vad Vår politiska gemenskap föreställs bestå av: demokrati, öppenhet, yttrandefrihet, religionsfrihet och tolerans. Terroristen är inte en del av denna gemenskap då han föreställs hata dessa värden. Att Vi är demokratiska, medan terrorister är antidemokrater är en framträdande föreställning i den dominerande

terrorimsdiskursen. Ytterligare ett tydligt exempel på det är att när en servitris som jobbade på ett café i närheten av explosionen intervjuades av DN den 14 december 2010 om hennes upplevelse sade hon: ”Vi med vår gästfrihet och yttrandefrihet och så blir det så här”. Detta citat uttrycker inte bara en beskrivning av Vår politiska gemenskap som gästfri och präglad av yttrandefrihet. Det uttrycker också förvåning över att någon, i det här fallet specifikt Abdulwahab, kan ha något emot Oss och Vår yttrandefrihet och det samhälle som hon upplever som gästfritt. Det uttrycker förvåning över att Abdulwahab ville distansera sig från denna politiska gemenskap genom att utföra handlingen som han gjorde. Att Abdulwahab hellre ville vara Den Andre, antidemokraten och terroristen. Det ges uttryck för samma förvåning då en av Abdulwahabs barndomsvänner intervjuas av Aftonbladet den 13 december 2010. Han säger: ”Hur kan man göra så här mot Sverige? ... Vem gör så här i ett land som tagit så väl hand om en? Är det här tacken?”. Notera att för Abdulwahabs barndomsvän är det Sverige som är Vi, vilket också är ett kännetecken för den dominerande terrorimsdiskursen. Då DN den 28 december 2010 sammanfattar de viktigaste händelserna för året sätter de rubriken ”Sverige i chock”. Wolfgang Hansson skriver i sin krönika i Aftonbladet den 12 december 2010: ”Sverige förlorade i går ännu en oskuld: tron att vi är immuna mot terrorn” och Lena Mellin skriver i sin krönika i Aftonbladet den 16 december 2010 att: ”Det är dags att vänja sig vid tanken. Sverige är ett terroristland”. På det här sättet beskrivs inte bara vad Vår politiska gemenskap består av utan den placeras också geografiskt. Vår politiska gemenskap stannar dock inte i Sverige utan expanderar. I en artikel i DN den 17 december 2010 säger Cecilia Malmström att: ”Det ökade hotet har vi diskuterat med EU-ländernas inrikesministrar hela hösten”, och utökar därmed Vår politiska gemenskaps geografiska placering till EU. Denna geografiska expansion utanför Sverige kan även ses i en artikel i DN den 14 december 2010 i vilken det står skrivet att: ”radikala islamister har tidigare visat att de inte drar sig för att angripa europeiska städer som Madrid eller London”, och i en artikel i DN den 17 december 2010 kopplas Sverige samman med Tyskland: ”det är precis denna typ av händelser som man befarat kunna inträffa i Tyskland.” Den geografiska placeringen av Vår politiska gemenskap expanderar dock även utanför Europa och inkluderar även USA, vilket inte minst exemplifieras av att FBI hjälper Säpo att utreda bombdådet, vilket får stor uppmärksamhet. I en artikel om FBI:s inblandning den 15 december 2010 skriver DN: ”FBI:s bombexperter har en central roll i jakten på Taimour Abdulwahabs möjliga medarbetare”, och Sveriges starka band till USA förtydligas ytterligare genom att FBI-agenten Richard Skolko i DN den 16 december 2010 förkunnar att: ”Vi skickar de bästa vi har”. Vår politiska gemenskaps geografiska placering i sin helhet, då både Europa och

USA inkluderas, kan benämnas som Väst och görs så också. Exempelvis som när Lena Andersson den 18 december 2010 skriver i DN om Abdulwahab att: ”Ur hans livsåskådningsperspektiv är västerlandets levnadssätt och kvinnoideal lika vederstyggliga som det vore för mig att tvingas leva under hans sharialagar inne i hans burka”. Notera att det i flera av de senaste citaten har gjorts kopplingar mellan islam och terrorism. Jag kommer återkomma till det, men låt oss först återgå till det upplevda mysteriet med att någon kan vilja attackera Oss, det vill säga det demokratiska, öppna och toleranta Sverige/Väst med både yttrande- och religionsfrihet och förklara hur den dominerande diskursen hanterar det behov av förklaring som uppstår som en följd av detta mysterium. Den moderate riksdagsledamoten Abdirasak Waberi citeras i DN den 15 december 2010.: ”Vi måste försöka se in i dessa människors hjärnor”. Vad som präglar den dominerande diskursen är att Abdulwahab och terrorister beskrivs som antingen onda eller irrationella, vilket kan användas som en förklaring på mysteriet. Det upprätthåller föreställningen av Vår politiska gemenskap som god och moralisk, genom föreställningen att terrorism har ingenting med Oss att göra utan beror på att terroristen är ond och irrationell. I en artikel i Aftonbladet den 15 december 2010 säger en barndomsvän till Abdulwahab att: ”Han måste ha blivit hjärntvättad”, och uttrycker därmed föreställningen att ingen vid sina sinnens fulla bruk gör det som Abdulwahab gjorde. I en artikel i DN den 16 december 2010 skrivs det att en utlösande faktor för att en människa ska söka sig till terroristnätverk är att: ”de söker spänning och är allmänt fascinerade av våld”, det vill säga det är känslomässiga impulser som driver terroristen och inte noggranna överväganden och rationellt beslutsfattande. Terroristens föreställda irrationalitet tar sig också uttryck i att Abdulwahab ibland snarast hånas för sin inkompetens och oförmåga att genomföra dådet på ett effektivt sätt. Sverker Lenas beskriver honom i DN Kultur den 14 december 2010 som: ”en 28-årig bombamatör från Tranås, en wannabee-jihadist” och Jan Guillou skriver i en krönika i Aftonbladet den 13 december 2010 angående Abdulwahab och dennes bombdåd att: ”Återigen har en knäppgök försökt sig på islamistiskt motiverad terrorism i Sverige. Men han lyckades bara sätta eld på sin egen bil och fumla ihjäl sig med en bomb”. I de två senaste citaten kan man utöver referenser till Abdulwahabs irrationalitet även se tydliga referenser till islam. Det kan man även göra om man ser i vilka sammanhang som terrorism beskrivs som något ondskefullt: ”det kan släppa ut onda krafter”, säger ordföranden i Svensk Islamisk samling i en artikel i DN den 13 december 2010 då han i egenskap av företrädare för en muslimsk organisation får frågan hur stor sannolikhet han tror det är att någon inspireras av Abdulwahab. I Aftonbladet den 15 december 2010 presenteras hur Al-Jazeeras tittare reagerat på deras rapportering om bombdådet för att på det sättet

klarlägga "arabvärldens" reaktioner. En av kommentarerna som citeras i artikeln är: "Onda människor skadar oss och vår religion hela tiden". Notera här att det icke-västerländska först misstänkliggörs för att sympatisera med Abdulwahab genom att frågan överhuvudtaget ställs, samtidigt som det sedan läggs emfas på att de faktiskt inte gör det. Att människor i arabvärlden porträtteras stödja Vår politiska gemenskap exemplifierar det något märkliga fenomenet att Den Andres etniska och geografiska placering inte specificeras i den dominerande diskursen på samma sätt som Vår politiska gemenskaps etniska och geografiska placering görs. Det skulle kunna argumenteras för att Den Andres etniska och geografiska placering, terroristens etniska och geografiska placering, indirekt bestäms genom att Vår politiska gemenskaps etniska och geografiska placering bestäms. Men jag skulle snarare säga att då störst fokus i den här diskursen läggs på värden är inte etnicitet avgörande för om en människa inkluderas i Vår politiska gemenskap eller inte. Etnicitet är sekundärt och används snarare som ett riktmärke för vem som Vi snarast automatiskt kan lita på är en del av Oss och vem som först måste bevisa det. Men inga dörrar stängs. Även människor från "arabvärlden" kan vara toleranta, öppna och demokratiska och därmed inkluderas i Vår politiska gemenskap. För att återgå till föreställningen att terroristen är ond gör socialdemokraten Morgan Johansson den tydligaste referensen då han den 13 december 2010 i Aftonbladet kommenterar dådet med ett kort: "Det är djävulskt".

Islam kopplas genomgående ihop med terrorism, men dess ställning i den dominerande diskursen är uppenbart omstridd. Islams ställning är den dominerande diskursens absolut mest framträdande inomdiskursiva antagonism.

3.4 Inomdiskursiv antagonism: Islam

När Wolfgang Hansson den 13 december 2010 skriver i sin krönika på Aftonbladet om terrorism med anledning av Abdulwahabs dåd, beskriver han en typisk terrorist på detta sätt: "Ofta handlar det om personer som invandrat från muslimska länder, men det kan också vara deras barn födda i Sverige eller konvertiter, etniska svenskar som konverterat till islam". Här är det tydligt att potentialen att utföra ett terrordåd kommer ur religionen islam. Var en person bor eller vilket etniskt ursprung den har är irrelevant för Hansson, terrorpotentialen föreställs härstamma direkt ur islam. Samma datum skrivs det i en artikel i Aftonbladet som kartlägger Abdulwahabs uppväxt att: "något hände. Taimour blev religiös – och arg". Abdulwahab anses här inte ha varit en potentiell terrorist, utan tvärtom en del av Vår politiska gemenskap. I samma artikel skrivs att: "Han kom hit som 10-åring och kom snabbt

in i det svenska samhället”, och en av hans gymnasielärare intygar att: ”Han talade utmärkt svenska”. Men när han blev religiös, det vill säga muslim, förändras föreställningen av Abdulwahab, det är då som han placeras utanför Vår politiska gemenskap och istället ses som ett hot mot den, som en potentiell terrorist. Mycket som förknippas med islam, som skägg och slöja, sätts också i samband med terrorism. Fortfarande i samma artikel i Aftonbladet den 13 december 2010 symboliseras Abdulwahabs förvandling till potentiell terrorist genom att: ”Vänner beskriver också hur Taimour lät sitt skägg växa”. När den senare tiden av Abdulwahabs liv kartläggs säger en av deras bekanta om Abdulwahabs fru att: ”Första gången jag såg honom och hans fru hade hon ingen slöja. Andra gången, runt 2008, när jag såg dem, hade hon det”. Både slöjan och skägget ses alltså som indikatorer på att en människa är en potentiell terrorist eftersom det är två symboler för islam. När en man med invandrarbakgrund får frågan av Aftonbladet den 14 december 2010 om han tror att han kommer att behandlas annorlunda efter Abdulwahabs död svarar han att: ”jag ser mig själv som svensk och är snarare en av dem som reagerar när jag ser en skum snubbe med skägg”, och ger uttryck för föreställningen att det inte är underligt att människor undrar om ”skumma snubbar med skägg” (muslimer) är terrorister.

Men kopplingen mellan islam och terrorism är inte problemfri för den dominerande diskursen. Främst på grund av självbilden av Oss som en tolerant och öppen politisk gemenskap med yttrande- och religionsfrihet som en av grundpelarna i Vår samhällsbyggnad. Att skuldbelägga islam är problematiskt om den självbilden ska kunna upprätthållas, då det är samma sak som de upplevt högerextrema gör och det etableras tydligt att Vi inte är högerextrema, intoleranta, slutna eller islamofoba. Det finns dock en rädsla att detta kommer bli följden av terrordådet, att Vår politiska gemenskap kommer förändras till det föreställt sämre. Peter Wolodarski skriver på DN:s ledarsida den 2 januari 2011 om just risken att falla in i en orättvis kollektiv skuldbeläggning som inte upplevs värdig Vår politiska gemenskap:

”Att vara muslim i Sverige är att stundtals drabbas av blickar och misstänkliggöranden ... rå skuldbeläggning som slår mot hundratusentals svenska muslimer som inte känner någon som helst sympati för vare sig självmordsbombare eller extrema tolkningar av islam”

I Aftonbladet den 13 december 2010 skrivs att: ”Nu, och den närmaste framtiden avgör vi, var och en av oss, vilket land vi vill leva i. Ett som orkar vara öppet, eller ett som sluter sig i rädsla och misstänksamhet”. Problemet löses genom att kopplingen mellan islam och terrorism går genom tecknet extremism. Abdulwahab var inte muslim, utan han var en

extremistisk muslim, en islamist. I en artikel i Aftonbladet den 14 december 2010 som granskar Abdulwahabs liv i Luton konstateras det att: ”Den misstänkte terrorbombaren var för extrem för moskén”, och därmed blev utsparkad därifrån. Budskapet är att det inte är alla muslimer som är terrorister, utan enbart extremistiska muslimer. I DN:s ledare den 16 december 2010 är åtskillnaden tydlig mellan ”vanliga muslimer” som inkluderas i Vår politiska gemenskap, och extremistiska muslimer vilka är ett hot mot densamma:

”Att påstå att det finns extrema strömningar bland moskébesökare är inte samma sak som att säga att det kryllar av dem. Att de allra flesta är fredliga och demokratiskt sinnade är ett dåligt skäl för att blunda för dem som inte är det”

Som synes ovan görs det dock ändå en koppling mellan islam och terrorism även fast den går genom extremism. Detta är väldigt vanligt och det är det som jag kallar för den inomdiskursiva antagonismen. Det läggs emfas på att alla muslimer inte är terrorister, men samtidigt läggs det ofta lika mycket emfas på att man inte kan ignorera att det ändå finns en koppling mellan islam och terrorism. Peter Wolodarski uttrycker det på DN:s ledarsida den 19 december 2010 som att vi måste: ”kalla en spade för en spade”, och Johan Hakelius skriver i sin krönika i Aftonbladet den 15 december 2010 att:

”Sedan i lördags har många påpekat att vi inte får dra alla muslimer över en kam. Självklart. Men bombmannen var också sjukgymnast. Ingen har påpekat att vi inte ska dra alla sjukgymnaster över en kam. Varför? Skälet är inte bara en puttrande ’islamofobi’. Skälet är också att det inte finns organiserad terrorism baserad på fysioterapi, men att det faktiskt finns organiserad terrorism som åberopar islam”

Notera särskilt citattecknen kring ”islamofobi”, vilket tycks indikera en viss tveksamhet att något sådant existerar och att det är rationellt att se islam som en grogrund för terrorism, och därmed även som ett hot mot Vår politiska gemenskap. Trots att alla muslimer ”självklart” inte är terrorister. Imamen Bejsat Becirovic visar diskursiv medvetenhet då han intervjuas av DN den 16 december 2010 och argumenterar att bara för att man pratar om islamisk extremism (islamism), och inte islam, betyder inte det att man inte längre kopplar samman terrorism med islam: ”Bejsat Becirov önskar att man kunde avskaffa ordet islamism. ’Ordet sätter likhetstecken mellan islam och terrorism ... jag har aldrig hört talas om ’kristenism’”. Kopplingen mellan islam och terrorism försvagas självklart eftersom den filtreras genom extremism, men styrkan i dess samband skiljer sig ändå fortfarande åt väldigt mycket vid olika tillfällen, vilket ytterligare stärker upplevelsen av att islam skapar en stark antagonism

inom den dominerande terrorismdiskursen. Bland de tydligare sammanlänkningarna mellan islam och terrorism gör Cheko Peggul i Aftonbladet den 18 december 2010 då han i en debattartikel kritiserar strategin att samarbeta med moskéer och muslimska organisationer för att identifiera de individer som har en extremistisk tolkning av islam och därmed anses vara potentiella terrorister. Peggul tycker att detta är en dålig idé med hänvisning till att: ”I Storbritannien gjorde man misstaget att godtroget samarbeta med alla moskéer och muslimska organisationer utan att undersöka dessa organisationers underliggande strävanden och syften”. Det här vittnar om en föreställning om att även om alla muslimer och muslimska organisationer inte är extremister och stödjer terrorism, så är de ändå potentiella terrorister. Deras egen beskrivning av deras tolkning av islam är inte heller god nog, utan de måste ”undersökas” innan det går att lita på dem. Även om det enbart är extremistiska muslimer som är terrorister finns ändå föreställningen att muslimer är misstänkta tills motsatsen bevisats istället för oskyldiga. Samma misstänkliggörande går att finna i de många artiklar i vilken en imam (imam på Islamic Centre i Malmö, Imam på Islamic Centre i Luton, Imam i Fisksätra) eller en företrädare för en muslimsk organisation (talesperson för Lutons moskéer, ordföranden i Svensk Islamisk samling x2, talesperson för Svenska Fatwarådet, ordförande i Islamiska förbundet) söks upp för att tala för muslimer och dementera att islam stödjer terrorism. Muslimer utan förtroendeuppdrag intervjuas också för att ge sin syn på terrordådet, och få sin chans att bekräfta att de tillhör Vår politiska gemenskap och inte stödjer terrorism som riktar sig mot Oss. En person kommenterar exempelvis ett Luciatåg i en artikel i Aftonbladet den 14 december 2010: ”Titta vad fint detta är mitt Sverige”. Samtidigt som dessa artiklar stärker sammankopplingen mellan islam och terrorism genom att det konstrueras ett behov för muslimer att bevisa sin lojalitet med Oss och ta avstånd från terrorism, så skapas aktivt en plattform för budskapet att inte alla, eller ens majoriteten, av muslimer är terrorister. Dessa artiklar visar därför tydligt islams kontroversiella ställning inom den dominerande diskursen. Artiklarna har en inbyggd antagonism i sig då syftet med dem tycks vara att argumentera emot att det finns en koppling mellan islam och terrorism. Men när exempelvis en imam söks upp för att göra detta görs kopplingen implicit och resultatet blir att en bevisbörda läggs på muslimer, de anses behöva bevisa sin oskuld. Den inomdiskursiva antagonismen är så stark att sammankopplingen mellan islam och terrorism varierar mellan att vara stark till att ibland helt raderas och att föreställningen att alla extremister är lika mycket potentiella terrorister är den som framförs. Inte bara den direkta kopplingen mellan islam och terrorism förkastas utan även den indirekta som går genom extremism. Anders Lindberg skriver den 30 december 2010 på Aftonbladets ledarsida att:

”En politisk extremist måste ses som just extremist, oavsett vilken politisk eller religiös fernissa han använder. Ingen annan än han själv ansvarar för sina handlingar”. Dessutom är det vanligt att det fokuseras på likheter mellan islamistisk extremism och annan extremism. I DN skriver Lena Andersson den 18 december 2010 exempelvis att: ”Det vore fel att tro att jihadismen är unik bland extrema ideologier. Tvärtom är det förbluffande hur identiska anhängarnas tankemönster blir när idéer dras till sin spets”. Citatet är taget från samma debattartikel som citatet av Lena Andersson som jag använde i avsnitt 3.3, i vilket Andersson förklarar Abdulwahabs dåd genom att han förmodligen avskyr Vår politiska gemenskaps ”levnadssätt och kvinnoideal”, lika mycket som hon avskyr ”hans sharialagar inne i hans burka”. I citatet i avsnitt 3.3 är islam centralt i förståelsen av terrorism, men efter endast en mening försvagas aktivt kopplingen mellan islam och terrorism, och hon uttrycker föreställningen att alla extremister är lika mycket potentiella terrorister. Den inomdiskursiva antagonismen, och dess styrka, framträder därmed mycket tydligt.

3.5 Den utmanande diskursen

Den utmanande terrorismdiskursens antagonism med den dominerande diskursen tar sin början i en annorlunda föreställning av Vår politiska gemenskap. Istället för att Vi anses vara demokratiska, öppna, toleranta och värna yttrande- och religionsfrihet, beskrivs Vi som krigsförande, intoleranta och islamofoba. Detta får konsekvensen att i den utmanande terrorismdiskursen föreställs terroristen inte längre som irrationell och ondskefull. I den utmanande diskursen är terrorismen en reaktion på att Vi krigar mot och diskriminerar Den Andre. Att reagera genom terrorism ses inte som moraliskt rättfärdigat, men är samtidigt inte ologiskt. Kriget i Afghanistan, som Abdulwahab i sitt brev själv tar upp som en anledning till att han utför dådet, tar stor plats i den utmanande diskursen. I en insändare i DN den 14 december 2010 skriver exempelvis en pensionerad militärpsykolog: ”Sverige har också gjort sig till måltavla genom att ansluta sig som partner till USA:s fälttåg i Afganistan ... Det är absurt av försvarsledningen i Sverige att försöka inbilla oss att vi som medhjälpare till USA skulle slippa de terrorhandlingar som drabbat USA”. I Aftonbladet den 14 december lägger Anders Johansson tonvikt vid att beskriva Sverige som ett krigsförande och inte speciellt oskyldigt land som det kan finnas skäl att hysa agg mot:

”det vore onekligen både ärligare och mer relevant att säga att vi lever i ett krigförande samhälle. Att vi lever i ett land som sedan lång tid tillbaka uppenbarligen har ett nära underrättelsesamarbete med USA,

bortom demokratisk kontroll. Hur öppet och demokratiskt Sverige är beror i realiteten på vad du heter, hur du ser ut, var du bor och vilka frågor vi talar om. Det förhållandet kan naturligtvis aldrig ursäkta några bombattentat, men det kan förklara en hel del vrede.”

Notera hur Vår politiska gemenskaps geografiska placering knyts till Sverige i båda citaten ovan och att den anses ha utvidgats till USA, vilket anses leda till negativa konsekvenser för både hur demokratiska och hur fredliga Vi är. Förutom att Vår politiska gemenskap i den utmanande diskursen porträtteras som krigsförande och starkt allierat med USA, anses Vi också vara islamofoba och intoleranta, vilket bland annat framkommer i Jan Guillous krönika i Aftonbladet den 13 december 2010 där han skriver: ”Sverige förföljer alltså personer som kan räknas som ’muslimer’ i ett eller annat avseende med en lagstiftning som man får gå tillbaks till 1930-talets Tyskland för att hitta motsvarigheter till”. Föreställningen att Vår politiska gemenskap idag på vissa sätt liknar 1930-talets nazist-Tyskland gör att någon form av motstånd från dem föreställt förtryckta (muslimerna), verkar logiskt, närmast oundvikligt och dessutom rättfärdigat. Terrorism blir därmed i den här diskursen en politisk handling, då terrorister ses som personer som upplever: ”att de känner sig utanför det svenska samhället, att de reagerar på orättvisor i världen” som DN skriver i en artikel den 16 december. Peter Kadhammar skriver den 13 december i sin krönika i Aftonbladet att terrorism kan ses som en hämnd på postkolonialism. Återigen tas kriget i Afghanistan upp:

”Tiden är över då europeiska nationer utan bekymmer kunde sända expeditionskåror till Asien och Afrika för att byta ut furstar ... Hämnaden är bara en lågpriseljett bort. Hämnaren är kanske redan här ... Får vi skörda en draksådd för att vi strider tillsammans med USA i Afghanistan?”

Kadhammar ger här dessutom uttryck för att Den Andre, den potentiella terroristen, är icke-västerländsk. Guillou indikerar också han i slutet av hans ovan citerade krönika att terrorism kan förstås som att Den Andre har givits anledningar att vilja attackera Oss: ”Effekten blir bara att vi inskränker demokratin, ökar på motsättningarna mellan oss vita² och de andra och därmed också riskerna för terrorism”. Även de som definierar sig själva som radikala islamister ger uttryck för den här föreställningen. Som när Sayful Islam, en ledare för en

² Jag har valt att inte lägga tonvikt vid ”vita”, trots att det oförnekligen är ett intressant ordval, eftersom det är enda gången i allt mitt material som uppdelningen Vi – De Andra har gjorts efter hudfärg. Möjligen så drar Guillou likhetstecken mellan vit och västerländsk?

islamistisk organisation förbjuden i Luton för dess extremism, blir intervjuad i Aftonbladet den 14 december säger (notera hur han sätter sig själv/muslimer i motsättning till "Väst"):

”Det är så mycket anti-islamistiska strömningar i hela västvärlden. Jag och många med mig är trötta på hur Väst behandlar folket i Afghanistan och Irak. Ingen reagerar när de bombar sjukhus och dödar kvinnor och barn. Det är ett illegalt krig’ ... I och med att det är ett illegalt krig, menar han att det finns utrymme även för muslimer att använda aktioner som självmordsbomber”

Notera hur tydligt Kadhammar, Guillou och Islam gör en uppdelning mellan Oss och Den Andre. I den utmanande diskursen är det tydligare vem som är en del av Vår politiska gemenskap (Sverige, USA och Väst) och Den Andre (muslimer, icke-väst) än vad det är i den dominerande diskursen. Att den diskurs som är mer kritisk mot Vår politiska gemenskap och inte konstruerar den som moraliskt överlägsen Den Andre, faktiskt gör en tydligare uppdelning på etniska och religiösa grunder var för mig först ickeintuitivt, men efter viss eftertanke ter det sig ändå logiskt. Om man anser att en grupp blir förtryckt och diskriminerad av en annan grupp, vilket är föreställningen i den utmanande diskursen, är det viktigt att dessa grupper specificeras tydligt. I den dominerande diskursen, i vilken självbilden av Vår politiska gemenskap är att det är en god gemenskap, en gemenskap som är moraliskt överlägsen Den Andres på grund av dess demokrati, öppenhet och tolerans, finns det inget behov av att göra uppdelningen så tydlig. Tvärtom kan det sätta denna föreställning av Vår politiska gemenskap i riskzonen, vilket jag i avsnitt 3.3.1 argumenterat för är anledningen till att den inomdiskursiva antagonismen kring islam är så stark.

4 Slutsatser

I den här uppsatsen har jag identifierat två terrorismdiskurser genom att konstruera ekvivalenskedjor. En dominerande terrorismdiskurs och en utmanande terrorismdiskurs. Min slutsats är att båda diskurserna centreras kring nodalpunkten ”Den Andre”. Därmed ingår även Vår politiska gemenskap indirekt som en nodalpunkt i terrorismdiskurserna, eftersom Den Andre inte kan finnas utan att ett Vi finns, och vice versa. Detta illustreras av att det fokuseras lika mycket på att beskriva Vår politiska gemenskap och vad det är med den som fick Abdulwahab att attackera den och vad som får andra potentiella terrorister att vilja attackera den och hur Vi bör reagera mot terrorismen, som det fokuseras på att direkt beskriva Abdulwahab och potentiella terrorister. Den dominerande diskursen fokuserar mer på värden. Vår politiska gemenskap är demokratisk, öppen och tolerant med yttrande- och religionsfrihet, och terroristen föreställs avsky det. Terrorism föreställs antidemokratiskt. Varför terroristen är antidemokratisk och inte vill vara del av Vår politiska gemenskap (vilket terroristen skulle kunna, Vi är ju öppna och toleranta) möts med förundran och det indikeras både att terroristen är irrationell och ond. Etnicitet är inte primärt i den dominerande diskursen, och kan inte vara det eftersom idén är att du inkluderas om du stödjer rätt värden. Men det indikeras ändå att det är i Väst som Våra värden är starkast. På samma sätt indikeras att muslimer särskilt ofta inte delar dessa värden och till och med kan tänkas vilja attackera dem (terrorism) och därmed måste exkluderas från gemenskapen. Självbildningen av Vår politiska gemenskap som öppen och tolerant gör dock att en sådan föreställning om muslimer är problematisk, vilket löses genom att kopplingen mellan islam och terrorism försvagas genom att den går genom extremism och därmed görs indirekt. Islams position i den dominerande diskursens ekvivalenskedja skiftar genomgående från stark till obefintlig. Jag har därmed benämnt det som den dominerande diskursens starkaste inomdiskursiva antagonism. Det finns också en antagonism mellan diskurserna, vilken i stort består i föreställningen av Vår politiska gemenskap. I den utmanande diskursen ses Vår politiska gemenskap inte som moraliskt överlägsen i kraft av sin demokrati, öppenhet, tolerans, yttrandefrihet och religionsfrihet. Istället föreställs Vi vara krigsförande, intoleranta och islamofoba. Detta innebär att terrorism i den utmanande diskursen inte ses som något irrationellt och ondskefullt utan som en naturlig, om än inte rättfärdig, politisk reaktion på förtryck och diskriminering. Uppdelningen mellan Vår politiska gemenskap och Den Andre (potentiella terroristen) på etniska och religiösa grunder är tydligare i den utmanande diskursen. Vi är Väst, medan Den Andre är icke-västerländska muslimer. Detta kan bero på

att då en grupp föreställs förtryckt av en annan uppstår det ett behov av att tydligt urskilja grupperna. Intressant är att trots att de olika diskurserna föreställer både Vår politiska gemenskap och Den Andre på olika sätt, så står föreställningen att det existerar ett Vi och ett Den Andre oemotsagd, med undantag för i Johannes Anuyrus essä. De båda nodalpunkternas föreställda existens är hegemonisk trots att det råder antagonism kring dess innehåll. Dessutom tycks terrorismen stärka denna hegemoni i båda diskurser, eftersom att någon attackerar Oss verkar bekräfta föreställningen att det finns ett Vi och ett Den Andre, oavsett vad dessa två skiljda grupper föreställs vara. För att låna Anuyrus sätt att uttrycka det verkar det som att Abdulwahab genom att spränga sig själv till döds i Stockholm den 11 december 2010 (skenbart) slöt cirkeln.

Något som jag fann väldigt intressant, men som jag inom ramen för den här uppsatsen inte har plats att diskutera närmre är hur den dominerande diskursens föreställning av Vår politiska gemenskap verkar förhindra rekommendationer på ”hårdare tag” mot terrorism i form av exempelvis skärpt lagstiftning eller ökad övervakning. Detta då sådana antiterrorismstrategier anses rimma illa med värden som öppenhet och tolerans. Vilka antiterrorismstrategier som blir konsekvensen av en dominerande terrorismdiskurs kan vara ett intressant uppslag för framtida forskning.

5 Referenser

Aftonbladet [Mikrofilm]. 12-12-2010 – 24-12-2010; 26-12-2010; 29-12-2010 – 30-12-2010; 1-1-2011 – 3-1-2011; 5-1-2011; 8-1-2011 – 9-1-2011. Tillgänglig: Universitetsbiblioteket i Lund

Dagens Nyheter [Mikrofilm]. 12-12-2010 – 21-12-2010; 28-12-2010; 30-12-2010 – 31-12-2010; 2-1-2011; 4-1-2011 – 10-1-2011; 11-12-2011. Tillgänglig: Universitetsbiblioteket i Lund

Dagens Nyheter (2013). *Publicistisk målsättning*. [Hemsida] Tillgänglig: <http://info.dn.se/info/om-oss/dns-publicistiska-uppdrag/> [2013-04-28]

Jørgensen Winther, Marianne & Phillips, Louise (2005). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Laclau, Ernesto & Zac, Lilian (1994). Minding the Gap: The Subject of Politics. I Laclau, Ernesto (Red.) *The Making of Political Identities*. London/New York: Verso, ss.11-37

Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal, 2001. *Hegemony and Socialist Strategy*. 2:a uppl. London/New York: Verso

Neumann, Iver B. (2003). *Mening, materialitet, makt: En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Spencer, Alexander (2010). *The Tabloid Terrorist: The Predicative Construction of New Terrorism in the Media*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Townshend, Charles (2001). *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press

